

Martin e ses amis van cun la staila tras vischnanca.

Giuvens stailers chantan chanzuns tradiziunals.

Bavania – la festa dals Trais Retgs

Usits tradiziunals ed infurmaziuns davart ils sabis da l'Orient

Ils 6 da schaner, il di dals Trais Retgs, vegnan celebraas tar nus dif-ferentas isanzas da Bavania. Entant che la tradizion da mangiar in toc da la petta da Bavania è derasada va-stamain, datti er isanzas tipicas ch'ins conuscha be en tschertas re-giuns u en singulas vischnancas gri-schunas. Bavania è la festa da la giu-ventetgna da vischnanca en l'Engiadina Bassa (er «Babania»), a Domat («Buaneia») ed en Sursel-va («Bua-nia») che cuntegna sco element central il tscherner las

la dumengia enturn ils 6 da schaner da chasa a chasa, chantond lur chanzuns ed incassond ina bunamaun. A chasa tar in dals retgs sa fermani e giaudan la buna marea. Lura cuntinuescha il viadi tras vischnanca.

Pli baudd aveva anc lieu il rusari la dumengia saira. Ils Trais Sontgs Retgs e leur accumpagnaders gievan en baselgia, sa pustavan sper il parsepen e chan-tavan là las pli bellas chanzuns. Ils da-ners gudagnads quel di gievan e van en la cassa da scola. Ina pitschna part ast-gan ils «acturs» parter tranter els. Il grond rest vegn duvrà per far in bel via-di da primavaira.

Ina furma probablamain pli veglia da l'usit da Bavania è quella ch'cls mats gievan cun stgellas d'ina chasa a l'autra e clamavan «Buania, Buania», ed or da fanesta vegnivan bittadas nuschs, tschareschas e paira tosta.

In'istoria da Bumaun: Martin Stailer

L'onn 1996 ha Giovanni Netzer pu-blitgà in'istoria da Bumaun per uf-fants, illustrada da sora Anita Derungs. Ella raquintà dal giuven Martin e da sias aventuras sco purtader da la staila dals Trais Retgs:

«Igl era ina giada in mattet. El aveva num Martin. Martin abitava en ina

chasetta sin in mut ordaifer vischnanca. La stad gidava el ses bab a far fain. L'enviern gieva el a scola e scursalava giu ils muts. Martin aveva in pitschen frar, Corsin. Corsin gieva anc a scolina. Martin e Corsin giugavan savens ensemble. Els bajegiavon umens da naiv u giugavan a tschiffar. Mintgatant sa dis-pitavan els er. Da Bumaun sa vestgivan Martin e Corsin da retgs. Els gievan cun lur amis tras tut la vischnanca. Martin purtava la staila. Els chantavan chanzuns da Nadal. Corsin na saveva betg ils pleuds fin ch'el ha savì tut ordado-ra. Alura han Martin e Corsin bandunà la chasa. Els èn viandads tras la notg. Martin purtava la staila. Corsin sa tegneva ferm vi dad el ed era ventiraivel. Ed els han chantà ensemble las chanzuns da Jesus, il Salvador.»

trist è Martin restà a l'ur da la vischnanca ed ha spiegà. Ma la staila n'è betg turnada. Martin bragiva.

Cura ch'igl è vegnì saira è Martin tur-nà a chasa. El era fitg stanchel ed èn sia chombra. Corsin durmiva già. E sper el giascheva la staila da Martin sin il pli-matsch. La staila era turnada tar Corsin. Martin è sa legrà. El ha dasdà Corsin. Els han prendi la staila or da letg ed èn sa tschentads en stiva. Martin ha avert il cudesch da chant e ha mussà a ses fra-rii ils pleuds fin ch'el ha savì tut ordado-ra. Alura han Martin e Corsin bandunà la chasa. Els èn viandads tras la notg. Martin purtava la staila. Corsin sa tegneva ferm vi dad el ed era ventiraivel. Ed els han chantà ensemble las chanzuns da Jesus, il Salvador.»

Tgi eran ils «Trais Retgs»: sabis, magis, astrologs u retgs?

Il cudesch d'uffants «Betlehem avant 2000 onns» declera tge ch'ins sa or da la Bibla ed or da texts profans d'an-truras:

En l'evangeli da Matteus legian ins: «Jesus è naschi in la citad da Betlehem en Judea, cura ch'il retg Herodes regiva a Jerusalem. Curt suenter la naschien-tscha èn astrologs da l'Orient arrivads a Jerusalem ed han dumandà: «Nua chattain nus l'uffant novnaschi, il retg futur dals gidieus? Nus avain vis ad ir si sia staila ed essan vegnids per al adu-rar.»» Da traiss retgs na stat dentant scrit nagut en la Bibla. I na vegn menziunà nagin Chasper, nagin Meltger e nagin Baltasar. Ma i vegn raquintà dad astro-noms da l'ost ch'en vegnids cun aur, intschains e mirra. En in pèr traduziuns vegnan els era numnads astro-logs, magis u sabis.

Tgi eran alura queste traiss umens da l'ost? Igl eran umens ch'enconusche-ven precisamain las stailas dal tschiel. Sch'els vesevan insatge, empruvavan els immediat dad interpretar quai. Ozendi numnain nus da quels umans astrologs. Ils traiss astrologs èn vegnids da l'ost. Els eran damai esters en il pa-jais dals gidieus. Perquai èn els s'infor-mads tar il retg davart il novnaschi. Co ch'ins ha da s'imaginar quels traiss visi-taders, quai na sa nagin precisamain.

Ils traiss umens purtavan aur, in-tschains e mirra. Tuta traiss regals eran quella giada fitg custaivels e chars: *Mirra* èn pitschnas plantas u chaglias che cre-schan en pajais chauds sco p.ex. en Ara-bia, Etiopia e Somalia e che secreteschan ina rascha d'iel. Quella savura fitg bain. Perquai han ins fatg balsam u crema or da quella. *Aur* è anc oz in material prezios e fitg tschertgà. Nagin na sa en tge furma

ch'ins regalava l'aur en il temp da Jesus. Era quai cliniez dad aur, eran quai tocs dad aur u munaida dad aur? *Intschains*, quai è ina rascha che vegn secretada da la feglia da la chaglia dad intschains. Quests guts da rascha èn melnents u co-tschnents ed han in gust amar. La rascha ardev'ins ed il fim e la savur deditgav'ins a Dieu. Be glieud ritga pudeva sa prestar da far tals regals. Forza è quai il motiv, pertge ch'il scriptur cristian Tertullian ha numnà ils astrologs en il segund tschien-taner «retgs».

Danunder derivan ils nums attribu-uids als traiss astronomi u retgs? La glieud vul savair tut exactamain. En spezial ils umans da l'ost èn raquintadars grondius. Cura ch'els raquintan, dattan els nums a las figuras da lur istorgias. Traiss regals roials – traiss retgs. E sche quai eran retgs, alura avevan els era nums. Ma co ch'ins è vegnì gist sin ils nums Chasper, Meltger e Baltasar, quai resta in misteri.

Nadal e la festa dals Trais Sontgs Retgs

Jesus ha vivì cura ch'ils Romans han dominà blers pajais ed uschia er la Pa-lestina, nua che Jesus e ses amis vivevan. Ils Romans crajevan en blers dieus; tranter auter era il dieu dal sulegl Helios fitg impurtant per els. Quel fe-stegiavan els dapertut en lur imperi ils 25 da decembre.

Ils cristians – ils aderents da Jesus – n'avevan mai fatg ponderaziuns davart l'anniversari da Jesus. Quai n'era notà nagliur. Quai n'era per els er betg fitg impurtant. Il pli impurtant era che Je-sus era insumma vegnì en quest mund. Ma alura han els vis co ch'ils Romans festegiavan il di dal dieu dal sulegl. En l'entir imperi roman era quai in di da festa. Uschia han ils cristians decis da festegiar ils 25 da decembre lur «su-legl». Ils cristians ordaifer l'imperi ro-man festegiavan la naschientsha da Je-sus in auter di, numnadamenta ils 6 da schaner. En ina radunanza l'onn 813 a Maganza èn ils responsabels da la Bas-elia vegnids perina ed han fixà ils 25 da decembre sco di da festegiar la na-schientsha da Jesus. Ils 6 da schaner vegn dapi quel onn festegjà la festa dals Trais Sontgs Retgs.

Ils regals dals Trais Retgs per il bambin: aur, mirra ed intschains.

La preschentaziun:

Dossier «Bavania»

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=2218
www.chatta.ch